

Az iskolák 1948-as államosítását követően az egész felekezeti iskolahálózat megszűnt. A kilencvenes évek elején, az oktatásszabályozás és irányítás lazulásának időszakában³ az egyházak többnyire a valamikori egyházi tulajdonban lévő épületekben működő iskolákban indították újra az oktatást, kezdetben egy-egy osztállyal⁴ és betanító tanárokkal.

Az 1995/84-es oktatási törvény azonban az egyházak oktatási szerepét konkretizálva behatárolta a kilencvenes évek elején többféle szakkal induló egyházi iskolák kiterjesztését. A teológiai szakot a hivatási (vokacionális) tagozatba (*filiara*)⁵ helyezte a művészeti, pedagógiai, katonai stb. szakokkal együtt, azaz az egyházi iskolákat az egyházi személyzet képzését szolgáló szakközépiskolaként értelmezte, és a beiskolázást kizárólag csak felső középfokon (IX–XII. osztály) vagy posztszekunder képzésként tette lehetővé: „9. 2. Az állam által hivatalosan elismert vallásfelekezetek az Oktatásügyi Minisztériumtól a vallásfelekezeti személyzetképzés szükségleteinek megfelelő sajátos oktatás megszervezését kérhetik csakis a gimnáziumi vagy a líceumi oktatás abszolvensei számára, az esetnek megfelelően.”⁶

Ez a képzéstípus a történelmi magyar egyházak esetében nem csak a felsőfokú lelkész-képzés szemléletétől idegen, hanem kizárja annak lehetőségét, hogy az egyházak oktatási hagyományuknak megfelelően alsóbb szinteken is oktatást szervezhessenek. Az iskolák szerepe és hivatalos elnevezése (teológiai líceum, teológiai szeminárium) az ortodox lelkész-képzés mintájához igazodott, s végzettjei ebben az értelemben középfokú végzettségű papok, illetve kántorok lehetnek.⁷ Ezek a foglalkozási szintek az ortodox egyház

százalék), 9 német (23,07 százalék), 5 pedig román tannyelvű (12,82 százalék). (B. Kovács András 1997. *Szabályos kivétel. A romániai magyar oktatásügy regénye*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest-Kolozsvár.)

- 3 Az oktatási törvény megjelenéséig (1995) egyrészt az 1989 előtti oktatási törvény volt érvényben, másrészt kormány- és miniszteri rendeletekkel szabályozták a rendszert. A törvénykezési keretek lazasága lehetővé tette a magyar tannyelven is oktató iskolák önállósodását. Ebben az időszakban indultak újra a magyar történelmi egyházak védnökségével működő iskolák az adott egyház (katolikus, református, unitárius, evangélikus) és a szaktárca közötti megállapodások alapján.
- 4 Az iskolák a líceumi szakasz első évfolyamával, kilencedik osztállyal indultak. (Ez a magyarországi iskolarendszerben a gimnázium első évfolyamának felel meg.) Egy iskolaépületben tehát két intézmény is működhetett: a meglévő állami iskola (ez többnyire a hajdan egyházi iskolából államosított intézmény), illetve a kezdetben egy osztállyal induló, majd fokozatosan bővülő egyházi iskola. A kilencvenes évek elején ez még nem jelentett összeférhetetlenséget, illetve szakadást a kettős, állami és egyházi jelleg között. A törvénykezés az egyházi iskolák státuszára nézve konkrét előírást nem tartalmazott. Ennek az iskolatípusnak a magyar kisebbségi oktatásban betöltött szerepét, a felekezeti oktatás felújításának a szándékát jól láttatja az 1994-ben előterjesztett RMDSz-törvénytervezet: „Az állam által elismert felekezetek átszervezhetik, alapíthatnak és fenntarthatnak minden fokú és típusú egyházi oktatású intézményeket és egységeket.” (Nagy F. István 2000. *Kisebbségi oktatáspolitikai Romániában*. RMDSz Ügyvezető Elnökség. Kolozsvár. 26–29.) Ezt a javaslatot, illetve az RMDSZ képviselőinek és szenátorainak a készülő oktatási törvénytervezet kisebbségi oktatásra vonatkozó, az azt korlátozó előírásainak megváltoztatására irányuló követelését nem vették figyelembe.
- 5 Középfokon elméleti, műszaki és hivatási (vokacionális) tagozat működhet. (Ez az iskolák jellegét is meghatározza, és az intézmény elnevezésében is szerepel). Az elméleti tagozat két szakirányt foglal magába: a reál szakirányban elkülönül a matematika-informatika és a természettudományok szak, a humán szakirányban a filológia és a társadalomtudományok. A műszaki tagozat a műszaki-technikai, a szolgáltatások, a természeti erőforrások és a környezetvédelem szakokat, a hivatási (vokacionális) pedig a művészetit, a pedagógiai, a teológiai, a sport és a testnevelés, valamint a katonai szakirányokat foglalja magába.
- 6 Románia Hivatalos Közlönye (Monitorul Oficial al României) 1995. augusztus 18. VII. évfolyam, 105. sz. (Ugyanezt a szövegváltozatot közli a Magyar Kisebbség (1997. 3–4. 9–10.) beiktatva a törvény szövegébe az 1997/36. számú sürgősségi kormányrendelet módosításait, kiegészítéseit.)
- 7 Magyar vonatkozásban a kántorképzést az ökumenikus jelleggel működő, főiskolai szintű marosvásárhelyi Református Kántor-Tanítóképző Intézet, valamint a Partiumi Keresztény Egyetem Alkalmazott Tudományok Karának egyházi zene szakja biztosítja.

működési rendjének és hierarchiájának felelnek meg: a középfokú képzés az egyházköz-ségenként rangsorolt, falusi gyülekezetben való szolgálatra jogosítja fel a végzeteket. Ezzel szemben a magyar egyházak lelkészképzése kizárólagosan egyetemi fokú képzés, hagyományos iskolafenntartói gyakorlatuk pedig az általános, szélesebb nevelési, okta-tási összefüggésekbe ágyazódik.

A törvény előírásai értelmében az állami fenntartású egyházi iskolák, amelyek koráb-ban az elméleti tagozathoz tartozó szakokkal működtek, a meglévő filológia, matema-tika-informatika stb. szakok mellé felvették a „teológiai” címkét, és az elméleti jellegű szakoknak megfelelő óratervek alapján szervezték meg az oktatást, kiegészítve ezeket a vallásórákkal.⁸ Az 1998-ban bevezetett kerettantervek rugalmassága meg is engedte ezeknek a kettős szakoknak a megszervezését.

Az 1999/151-es törvénymódosítás lényegében nem változtatott a jogi kereten, viszont kiemelten feljogosította az egyházakat arra, hogy saját iskolákat hozzanak létre és mű-ködtessenek magán intézményként.⁹ Ettől kezdődően az egyházi iskolák beiskolázási szá-mának és szakjainak jóváhagyása folyamatos nagypolitikai szintű alku tárgya.

A 2000/9122-es miniszteri rendelet feloldotta az oktatási törvény egyházi iskolákat érintő korlátozó előírását: az egyházak a teológiai szakirányon belül a működésükhöz szükséges laikus személyzet képzésének érdekében bármilyen szakot indíthattak, ha emellett érvelni tudtak, és a szaktárca jóváhagyta. Ezek a teológiai szakhoz hasonlóan állami finanszírozással működtek. A korlátozások ellenére az egyházi iskolák alsóbb kép-zési szinteken is próbáltak megerősödni: általános iskolai osztályokat is indítottak (saját intézményükön belül, más iskolákkal kötött partneri szerződéssel, vagy önálló magán-iskolákban).

Ezeknek a rendelkezéseknek a következményeként az egyházi iskolák beiskolázási, il-letve a teológiaián kívüli szakindítási javaslatainak jóváhagyatási procedúrája helyi szin-ten a decentralizáció sajátos játszójaként működött: a szaktárca hárító politikával a megyei tanfelügyelőségektől felterjesztett beiskolázási számokra és szakokra vonatko-zó javaslattételre, a tanfelügyelőségek viszont a minisztériumi jóváhagyásra hárították a döntést.¹⁰ A politikai nyomásra fokozatos engedményekre hajló miniszteri rendelete-

8 Az 1999-ben módosított oktatási törvény szerint (2003/268.) a vallásóra a törzsanyag kötelező tantár-gyaként szerepel minden oktatási szakaszban. (A Helsinki Bizottság épp a hitoktatás kötelezővé tételét kifogásolta az 1995-ös törvényváltoztatban mint az emberi jogokat sértő rendelkezést. Mandel 2004. 92). A hitoktatók képzése a Babeş-Bolyai Tudományegyetem keretében 1993-tól működő Református Hittudományi Karon, az 1996-ban alakult Római Katolikus Teológiai Karon, valamint a Partiumi Keresztény Egyetemen folyik.

9 A törvényt 1999. dec. 10-én közölte a Hivatalos Közlöny (Monitorul Oficial).

10 Ennek a működési logikának a háttérben a minisztérium, a tanfelügyelőségek és intézmények közötti, nem csak az egyházi iskolákat, hanem az egész rendszert meghatározó egyenlőtlen erőviszonyok állnak. A minisztérium hatáskörét a tanügyi törvény a módosítások ellenére minden szinten változatlanul megerősítette. A középiskolai hálózat, a beiskolázási számok jóváhagyása, a tanfelügyelőségek hatáskörébe tartozó alsóbb oktatási szinteken létrehozott intézmények ellenjegyzése a minisztérium feladata. Igaz ugyan, hogy a tanfelügyelőségeknek a minisztérium értékeléssel, előrejelzéssel, fejlesztéssel foglalko-zó főigazgatóságának évente kiadott szabályzata alapján és a helyi igényeknek a figyelembevételével kell összeállítania és összehangolnia azt a megyei szintű tervezetet, amely a megyében működő intézmények javaslatán alapul, az iskolahálózat országos megszervezése viszont a minisztérium feladata a rendszer-szintű érdekek alapján. Ez akár a helyi igények és országos érdekek demokratikus egyeztetésének is tün-hetne. A hierarchiában viszont – annak köszönhetően, hogy az oktatáskutatás is a hatáskörébe tartozik – egyedül a minisztérium rendelkezik azokkal a háttérintézmények munkájából származó átfogó infor-

ket megyénként többféleképpen értelmezték: a már meglévő, nem teológiai szakos osztályok működését kimenő rendszerben engedélyező rendelet szerint egyes megyékben a kezdő évfolyamokon is indulhattak nem teológiai szakos osztályok (pl. Hargita), máshol viszont nem (pl. Kolozsvár).¹¹

Ebben a folyamatosan változó és az iskolafejlesztést akadályozó törvénykezési hullámban az egyházi iskoláknak újabb perspektívát nyitott a 2003-ban módosított alkotmány 32/5-ös cikkelye, melynek értelmében „az oktatás valamennyi fokon, a törvényben előírt feltételeknek megfelelően állami, magán és felekezeti egységekben zajlik”.¹² Az RMDSz egyeztetésével megtörtént az oktatási törvény módosító szövegjavaslatának kidolgozása, amely a történelmi egyházak felekezeti oktatásra vonatkozó koncepcióját összegezi.

Ezzel egyidejűleg az RMDSz kormányzati szerepvállalásával ismét lehetőség nyílt arra, hogy az egyházi iskolák a teológiai szakon kívül más, az elméleti tagozathoz tartozó szakokon is (filológia, matematika-informatika, természettudományok stb.) osztályokat indíthassanak a 2005–2006-os tanévben is. Ez a minisztériumi rendelet (2005/264112) a kormánypárt és az RMDSz közötti 2004-es egyezményen alapszik, miszerint „az igényeknek megfelelően, a felekezetek képviselőivel való konzultálás után az Oktatási Minisztérium jóváhagyja a felekezeti középiskolákban valamennyi profilú osztály működését a tanügyi törvény módosításáig”.¹³

Beiskolázási számok. Tantervi szabályozás és érettségi vizsga

Az iskolastruktúra többszöri módosítása (1995, 1999, 2003) során az egyházi iskoláknak is kedvezett, hogy a korábban tagolt líceumi szakasz (IX–X., XI–XII) 1995-ben egységesült, tehát érvénytelenné vált a továbbjutást meghatározó intézményi felvételi vizsga

mációkkal, amely a demográfiai mozgásokra, a munkaerőpiaci igényekre, az intézmények értékelésére stb. vonatkozik. A megyei szintű helyzet értékelését a tanfelügyelőségek végzik el, az iskoláknak viszont a beiskolázási számok igénylésekor saját érdekeiken és érdekeltségükön kívül rendszerint kevés rálátásuk van az oktatásszervezés empirikus adatokra épülő szempontjaira, hátterére. A rendszer fentiekben leírt működése nem csak az intézményi pedagógiai programokra alapozó iskolafejlesztést korlátozza, teszi fölöslegessé, hanem az intézmények kiszolgáltatottságát is fenntartja.

11 Nincsenek hozzáférhető adatok arra vonatkozólag, hogy a működnek-e más szakok a teológiaiak kívül a román egyházi iskolákban. A <http://www.patriarhia.ro> honlapon található adatok szerint az ortodox teológiai szemináriumok (31 iskola) mindegyike teológiai szakkal működik, Kettős szak (teológiai-filológia) egyetlen iskolában van, de ez nem teológiai, hanem elméleti líceum. Az egyházak oktatási tanácsosaiból álló tantárgybizottság és a teológiai líceumok igazgatóinak részvételével szervezett üléseken azonban, amelyeket Bukarestben szoktak megtartani a vallásoktatásért felelős minisztériumi képviselő irányításával, az ortodox egyház kivételével a román egyházak képviselői is igényelték a nem teológiai jellegű szakok indítását. Az üléseken lefolyó viták tapasztalata azt igazolja, hogy ebben a helyzetben a magyar történelmi egyházak és a román egyházi „kisebbség” érdekei találkozottak az ortodox egyház és az őt támogató többségi oktatáspolitikai szemléletével szemben. Az ortodox egyház és a minisztériumi képviselők (a vallásoktatásért felelős szakfelügyelő, aki maga is ortodox pap és a közoktatásért felelős államtitkár) ezeket az igényeket az oktatási törvényre hivatkozva hártották el, ugyanakkor az erőszakos térítés vádjával illeték azokat az egyházi képviselőket, akik a teológiai képzéssel szemben a felekezeti oktatás kiterjesztésének fontosságát hangsúlyozták.

12 *Románia Alkotmánya*. Önkormányzati Füzetek 4. Önkormányzati Menedzsmentért Alapítvány, Kolozsvár, 2003. 50.

13 Az egyezmény fenti részletét Mandel Kinga idézi, ugyanakkor elemzi és értelmezi a protokollum további pontjait is. (Mandel Kinga 2004. Az RMDSz oktatáspolitikája 1990–2003 között. In: Blénesi Éva–Mandel Kinga (szerk.): *Kisebbségek és kormánypolitika Közép-Európában (2002–2004)*. Kisebbségek Kelet-Közép-Európában X. Gondolat, MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest. 64–85.)

X. osztály végén. A 2003-as törvénymódosítás a kötelező oktatás felső határát 16 éves korról 18-ra emelte (XII. osztály).¹⁴

A tanulók bejutását a középfokú oktatásba a VIII. osztály végi záróvizsga határozza meg, valamint az általános iskola felső tagozatán elért négy éves tanulmányi átlag (50–50 százalékos arányban). A záróvizsga kötelező tantárgyai az anyanyelv, a román nyelv és irodalom, a matematika, választható a román nyelven tanult földrajz és történelem közül az egyik. Az elért eredmények alapján a tanulókat „szétosztják” azokba az iskolákba, amelyeket a gyermek opcióként megjelölt. Külső, állami vizsga lévén az intézményeknek nincs beleszólási joguk abba, hogy kit vesznek fel. Az egyházi iskolák a felvételit megelőzően kizáró jellegű szóbeli meghallgatást szervezhetnek (káté, bibliaismeret, egyházi ének), ennek eredménye viszont csak minimális százalékarányban befolyásolja a bejutást.

A tanulók felső középfokon (IX–XII. osztály) két iskolatípus közül választhatnak: az elméleti, a műszaki és a hivatási (vokacionális) tagozattal működő középiskolákat, illetve az ipari iskolákat.¹⁵ Az elméleti tagozathoz tartozik a humán szakirány (filológia, társadalomtudományok szakkal) és a reál szakirány (matematika-informatika, természettudományok szakkal). A műszaki tagozat nem differenciálódik szakirányok szerint, hanem a műszaki-technikai, a szolgáltatások, természeti erőforrások és a környezetvédelem szakokat foglalja magába. Ezekből elkülönül az ún. hivatási (vokacionálisnak nevezett) tagozat, amely a művészeti, pedagógiai, teológiai, sport és testnevelés, valamint a katonai szakirányokat, tehát elnevezésének megfelelően a specifikus adottságokat, elhivatást feltételező szakokat foglalja magába.

A rendelkezésre álló statisztikai összesítések szerint a 2003/2004-es tanévben felső középfokon (elméleti, műszaki és hivatási tagozaton) 29 636 tanuló tanult magyar nyelven (ez a középfokú oktatásban tanuló országos diáklétszám 3,90 százaléka). A szak- és posztsekunder oktatásban 9 708 a magyarul tanuló száma, ez az országos adatok 2,90 százaléka. Annak ellenére, hogy magyar tannyelvű oktatásban a beiskolázási számok évek óta folyamatos csökkenést mutatnak az óvodától a felsőbb oktatási szintek fele haladva, és a nyolcadikos végzetteknek az országos 70,7 százalékos arányához viszonyítva a magyar gyermekeknek csak az 56 százaléka tanult tovább magyar nyelven, az egyházi iskolák beiskolázási száma fokozatosan növekszik. Ez a növekedés már a kilencvenes évek elején is kimutatható: míg az 1991–1992-es tanévben a magyarul tanuló középiskolások 1,6 százaléka tanult egyházi iskolában (526 tanuló), addig az 1992–1993-as tanévben ez az arány 3,9 százalékra növekedett (1 205).¹⁶ Az ezt követő időszakra vonatkozóan nincsenek pontos adataink, így nem mutatható ki, hogy az 1995-ös oktatási törvény korlátozó rendelkezése miképpen befolyásolta az egyházi iskolák beiskolázási számának alakulását. A 2004/05-ös tanév adatai viszont igazolják a kilencvenes évek elején már megmutatkozó tendenciát. A magyarul tanuló középiskolások 11,9 százaléka egyházi iskolában tanult.

14 Konkrét határozat erre vonatkozóan még nem jelent meg, de a 2004-es kormányváltást követően kinevezett oktatási miniszter nyilatkozata szerint a kötelező oktatás felső határát XII. osztályra tervezik.

15 A 2003-ig érvényes szabályozás szerint az a tanuló, aki szakiskolába vagy szakmunkásképzőbe iratkozott/jutott be, csak akkor érettségizhetett, ha esti tagozaton továbbtanult. A 2003-as szabályozás értelmében az a tanuló, aki ipari iskolában tanult, szakközépiskolába iratkozhat át, és folytathatja tanulmányait a felső középfok felső szakaszán (XI–XII. osztály), abban az esetben, ha elvégzi a X. osztályt követő kiegészítő évet. A magyar kisebbségi oktatásban viszont a szakkínálat egyrészt szűk körű, másrészt – főként szóróvidéken – nincs magyar tannyelvű ipari iskola.

16 Murvai László 2000. *A számok hermeneutikája. A romániai magyar oktatás tíz éve 1990–2000.* A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Budapest.

Felekezetek	Beiskolázási számok	Arány a magyarul tanuló középiskolások számához viszonyítva
1. Katolikus	1 127	3,8 %
2. Református	2 070 ^a	7,0 %
3. Unitárius	347	1,2 %
Összesen	3 544	11,9 %

a Ebből 1 219 középiskolás az Erdélyi, 851 pedig a Királyhágómelléki Református Egyházkerülethez tartozó iskolákban tanul.

Romániában a magyar kisebbségi oktatás intézményei két oktatási formában működnek: önállóak (csak magyar osztályok), illetve tagozatosak (román tannyelvű osztályok mellett működő magyar osztályok). Az 53 önálló középiskola közül 16 egyházi iskola. A teológiai szakon kívül filológia, matematika-informatika, természettudományok szakokkal is működnek osztályok. Ezen intézmények némelyikében alsóbb szinteken is megszervezték az oktatást, esetenként önálló magán intézményekben. Ez főként azokban az intézményekben fontos, ahol a tanulói létszám alacsony, mert a 2003/251-es törvénymódosítás értelmében csak a kétszáz tanulót beiskolázó intézmények tekinthetők jogi személyeknek. Azok az iskolák, ahol ennél kevesebb a tanulói létszám, közigazgatásilag más intézményhez fognak tartozni.¹⁷

Az egyházi iskolákban sajátos tantervek alapján folyik az oktatás. Ennek megértéséhez röviden vázolnunk kell a jelenlegi tantervi szabályozást, illetve ennek előzményeit. Az Országos Curriculum Bizottság¹⁸ az érvényes előírások értelmében a Nevelési és Kutatási Minisztérium¹⁹ megbízásából készíti el a szakirányokra, szakokra lebontott óraterveket, az ún. kerettanterveket²⁰ minden évfolyamra. A tanterveket a szaktárca hagyja jóvá. Az 1998. és 2000. közötti időszakban kísérlet történt a tantervi szabályozás egypólusú jellegének fellazítására. Az alaptantervhez kapcsolódó kerettantervek műveltségterületek szerinti bontásban határozzák meg a kötelezően tanítandó tantárgyakat, ezek minimális óraszámát, valamint a heti óraszám maximumát. A kerettantervi javaslatok szerint a központilag előírt és a helyi tanterv²¹ aránya a középfokú oktatásban 60–40 százalék volt. 2001–2003 között a helyi tervezés lehetősége 16,66 százalékra csökkent. A 2004–2005-ös tanévtől kezdődően a tantervi szabályozás az alapképzés biztosítását, felsőbb évfolyamokon pedig a szakképzés fokozatos elmélyítését célozza. Ennek értelmében IX. osztálytól (a középfokú oktatás első évfolyama) felmenő rendszerben az óratervek a következőképpen alakultak: a központilag előírt tanterv és a helyi tanterv mellé bevezették a szakirányonként, a hivatási szakirányon belül pedig a szakonként eltérő tantárgyakat magába

¹⁷ Az iskolahálózat átszervezése szorosan kapcsolódik a finanszírozás újabb reformjához, a fejkvóta-rendszerű támogatás – 2005/06-os tanévben tervezett – bevezetéséhez. A rendszer működését 8 megyében tesztelték.

¹⁸ Consiliul National pentru Curriculum (CNC)

¹⁹ Ministerul Educației și Cercetării

²⁰ A kerettanterv (román elnevezése plan-cadru) az alaptanterv része, és az óratervnek felel meg.

²¹ A romániai tantervi szabályozás szerint a helyi tanterv azt jelenti, hogy a kerettantervben megengedett óraszámokban opcionális tantárgyakat lehet bevezetni. A választható tantárgyakra vonatkozóan elkészültek ugyan a központi javaslatok, de az intézmény maga dönthette el, hogy milyen tantárgyat kínál fel opcionálisként. A 2003-ban módosított szabályozás szerint a heti 2 órára leszűkített opcionális órákat is a szaknak megfelelően kell megtervezni. (Anexa 1 la OMECT nr. 5723/23.12.2003 cu privire la aprobarea Planurilor-cadru de învățământ pentru clasele a IX-a și a X-a; A IX. és X. osztály kerettanterveinek jóváhagyására vonatkozó 2003. 12. 23/5723. számú miniszteri rendelet melléklete).

foglaló differenciált tantervet. Ennek aránya a magasabb évfolyamok felé haladva fokozatosan növekszik. (X. osztályban például a központi, helyi, differenciált tanterv aránya a következő: 75,0, 3,1, ill. 21,9 százalék).²²

A szabályozásnak a fentiekben vázolt alakulása kedvezőtlenül befolyásolta az egyházi iskolák tanterveinek szabályozását is. A kezdeti időszakban a kerettantervek felekezetek szerint eltértek egymástól, a tervezésbe bevonták az egyházak képviselőit is. Ennek az előnye főként az 1998–2000-es időszakban vált nyilvánvalóvá, amikor az iskolák a helyi tervezés arányának köszönhetően az opcionális tantárgyak bevezetésével kialakíthatták saját tantervüket. A jelenlegi tantervi szabályozás értelmében megnőtt a mindenki számára egységesen kötelező tantárgyak óraszámja, a központi kerettanterv mindegyik felekezetre nézve azonos, az ortodox teológiai szemináriumoknak viszont külön tantervük van. Az egyházak beleszólása az oktatás tartalmába a differenciált tantervre korlátozó-dott, ezeknek a tantárgyaknak viszont az előírások szerint a szakképzés elmélyítését kell szolgálniuk, azaz teológiai jellegű, a szaknak megfelelő diszciplínáknak kell lenniük. A többi szakirányhoz viszonyítva azonban, ahol a differenciált tanterv tantárgyait és azok óraszámát is központilag szabályozzák, ez némi önállóságot jelent, hisz az anyanyelvi plusz 1 óra mellett a differenciált tanterv fennmaradó 5 óráját az egyházi iskolák önállóan hasznosíthatják, maguk dönthetik el, hogy milyen tantárgyakat vezetnek be a szaknak megfelelően.²³

Az érettségi vizsga egységes követelményei az egyházi iskolákban végzett tanulókra is érvényesek. Az oktatási törvény meghatározza a kötelező és a szakonként differenciált vizsgatárgyakat. Ez utóbbiak közül a teológiai szak végzettjeinek valamelyik teológiai tárgyból kell vizsgáznuk, ugyanakkor a más szakon végzettekhez hasonlóan joguk van a szaktól független műveltségterületen is vizsgatárgyat választaniuk.

A felekezeti oktatás lehetősége

Az egyházi iskolák – a többi állami intézményhez viszonyítva – sajátos autonómiával rendelkeznek. Természetesen ez az intézményi autonómia önmagában minimális, de a romániai oktatásirányítás központosító gyakorlatában mégis jelentősége van.

A fentiekben jelzett tartalmi szabályozás mellett az egyházaknak beleszólási joga van a tanárok rekrutációjába. Ezzel szemben más intézmények esetében a tanárok alkalmazása az országos versenyvizsgák eredményei alapján elosztásos jelleggel történik. Az egyházi iskolákban viszont a tanszemélyzet alkalmazásához az egyház jóváhagyása szükséges. Ez körülmekintő szervezéssel akár azt is lehetővé teszi, hogy az egyházi iskolák belső versenyvizsgát szervezzenek, s azt a tanárt alkalmazzák, akit a legmegfelelőbbnek tartanak. Előnyt jelent a kettős (állami és egyházi) finanszírozás/támogatás lehetősége is.

²² A szakonként meghatározott kerettantervek mellett a romániai alaptanterv (Curriculum Național) tartalmazza a tantárgyi tanterveket is, amelyek egységesen kötelezőek, és évfolyamokra lebontva írják elő a követelményeket.

²³ A teológiai szakirányon belül elkülönül az ortodox teológia, a kulturális patrimonium és a többi felekezet teológiája szak. Ennek megfelelően három kerettanterv érvényes, a különböző felekezetek (katolikus, unitárius, református, baptista, adventista, muzulmán) teológiája szak kerettanterve azonos. Ez az azal magyarázható, hogy az ortodox egyházban középfokú teológiai végzettséggel is el lehet helyezkedni papként, így a szakképzés igényeinek megfelelően az ortodox líceumok differenciált tantervében szerepel a görög és latin nyelv 1–1 órában, a teológiai diszciplínák pedig heti 4 órában. Ezzel szemben a többi felekezet kerettanterve nem részletezi a differenciált tantervet, hanem szaktantárgyak néven 5 órát egységesen erre különít el. A felekezetek határozzák meg, hogy ezt az óraszámot milyen tantárgyakkal fedik le. Ezek a szaktantárgyak – a teológiai diszciplínákkal szemben – lazábban kapcsolódnak a szakhoz (például vallásos irodalom).

Mindezek jelentősen befolyásolhatják a szülők és tanulók iskolaválasztási döntéseit. Az egyházi iskolák többletkínálata (a sajátos valláserkölcsei szellemiség, az eltömegesedéssel szemben a kevesebb diáklétszámból természetesen adódó egyénre szabott odafigyelés és „családiasabb” hangulat, a valamikori iskolaépületek visszakerülése egyházi tulajdonba, az egyházi támogatásnak köszönhető infrastrukturális háttér, kedvező bentlakási feltételek, az államra ráépülő belső ösztöndíjrendszer) meghatározó lehet ebből a szempontból.

A fentiekben említett tényezők és a demográfiai apály következtében kialakuló versenyhelyzet a magyar kisebbségi oktatásban belső feszültséget teremthet az egyházi és állami iskolák között. A helyzet lényegét a kolozsvári főtanfelügyelő fogalmazta meg az egyházi iskolák 2003-as beiskolázási számainak alkujakor: a kolozsvári középiskolákban nem engedélyezhetik a kérelmezett beiskolázási számokat, mert a rendelkezésükre álló demográfiai adatok és a felvételiző diákok számára és opcióira vonatkozó, évente összesített adatbázisuk azt igazolja, hogy nincs annyi kilencedikbe felvételiző tanuló, mint ahány osztályt a kolozsvári kétnyelvű iskolák indítani szándékoznak. Az egyházi iskolák beiskolázási számának növelése nem tanfelügyelőségi, nem minisztériumi, és nem román ügy: akár jóvá is hagyhatják az egyházi iskolák kérelmét úgy, hogy az állami középiskolák beiskolázási számait csökkentik. (Ezen az alaphelyzeten az sem változtat, hogy a felekezeti osztályokban sok a más megyéből származó, vidéki tanuló).

Az alkotmánymódosításra és az RMDSz-egyezményre alapozó oktatáspolitikai törekvések a hárompillérű oktatás (állami, felekezeti, magán) kialakítását célozzák. Ennek előkészítéseként az egyházak az RMDSz támogatásával egyeztették a felekezeti oktatás szabályozására vonatkozó javasataikat.²⁴ A tervezet értelmében a jogi keretnek lehetővé kellene tennie minden oktatási szinten a felekezeti oktatás megszervezését az állami rendszer keretében. Az egyházi intézmények a törvényjavaslat szellemében kiteljesedő jogkörük alapján olyan helyzetbe kerülhetnek, amely jelentős részt üthet a jelenlegi centralizált rendszer több pontján, s létrehozhat egy sajátos egyházi/magyar autonómiát a rendszeren belül. Lényeges azonban, hogy az egyházak miként értelmezik, és miként élnek ezzel a részleges, de jelentős autonómiával.

Hisz a felekezeti oktatás lehetősége és megerősödése – ha a kisebbségi oktatás egészének és nem a szűkebb felekezeti érdekeknek rendelődik alá – távlatilag akkora hatáskörrel és felelősséggel jár, amely az egyház szerepvállalását nem csak a történelmi hagyományokba visszanyúlóan igazolja, hanem annak az oktatás jövője felőli újraértelmezését is feltételezi.

A jelen helyzetének mérlegelése a következő tendenciákat láttatja. Pillanatnyilag az egyházi iskolák léte nem választható el az egyház gyülekezetépítő, -mentő törekvéseitől, az elöregedő vagy szórványosodó közösségek elvesztésével szemben az ifjúságnak az egyház köré tömörítésétől. Ez az érdek ötvöződik a tehetségmentő programmá fejlődő törekvéssel, hogy kollégiumi rendszerben a nyolcadik osztály végén vagy még korábban lemorzsolódó falusi, kisvárosi vagy szórványban élő gyermekek továbbtanulását ösztönözze, akár irányítsa, mégpedig belülről, az egyházközségek információs csatornáin keresztül.

Az eddigi fejlesztési törekvések – s ez a jogi keret korlátaiból is adódik – a hivatási és az elméleti iskolatípus ötvöződésének irányába mozdultak el, azaz a teológiai szakirány mellett ezek az iskolák a reál vagy humán szakirányhoz tartozó szakokat indítottak/indíthattak (matematika-informatika, természettudományok, filológia, intenzív idegen

²⁴ Javaslatok a Tanügyi Törvény változtatásaira az alkotmánymódosítás után. 2004. Kolozsvár.

nyelv stb.). Az egyházi iskolák tehát infrastrukturális és szellemi erőforrás szempontjából is ezeknek a szakoknak a felvállalására vannak felkészülve. Ez a tendencia, illetve ennek felerősödése nem csak a magyar kisebbségi középfokú oktatás amúgy is elméleti súlypontját erősíti, hanem a kisebbségi oktatás állami-felekezeti szakadását/megoszlását is előidézhetheti.

A felekezeti oktatás jogi keretének lehetősége tehát az állami-felekezeti megoszlás, a belső egyensúlyteremtés mérlegelését is felveti, akár az állami iskolák-felekezeti iskolák kettősségében, akár a jelenlegi állami iskolák túlnyomó többségű felekezeti alakulásában gondolkodunk.

Fóris-Ferenczi Rita

A vallásoktatás a posztszocialista Oroszországban (1999–2004)

Alkotmányos és jogi keretek

A vallási szervezetek oktatási tevékenysége

Az 1996. évi Szövetségi törvény a non-profit szervezetekről és módosításai alapján a vallási szervezetek non-profit szervezet lehetnek. A nem állami oktatási intézmények e törvény, valamint a 1992-es *Oktatási törvény* alapján működhetnek.

A vallási szervezeteknek jogukban áll létrehozniuk olyan felsőfokú, szakképesítést nyújtó oktatási intézményeket, melyek megfelelnek az állami intézményekkel szemben támasztott követelményeknek. Minderről az *Oktatási törvény*, a *A lelkiismereti szabadságról és a felekezetekről szóló törvény*, valamint a *A felsőfokú és a felsőfok utáni szakmai továbbképzésről szóló törvény* rendelkezik.

A felekezeti, civil szervezetként regisztrált, felsőfokú vallásoktatást folytató intézményeknek (egyházi oktatási intézményeknek) jogukban áll állami akkreditációt kérniük a törvényben meghatározott módon.

A teológusképzés szabályozása

A szövetségi törvények szerint az állam köteles együttműködni és támogatást nyújtani a vallási szervezetek jótékony tevékenységéhez, valamint a társadalmilag jelentős kulturális és műveltségterjesztő programok, rendezvények szervezéséhez.

Az állami támogatás egyik példája az Orosz Ortodox Egyház teológiai képzése. A felsőfokú teológusképzésről *A tudományról és az állami tudomány- és technikapolitikáról* szóló szövetségi törvény rendelkezik. A hallgatók tanulnak vallásfilozófia történetet, stúdió-munka szólnak az egyházi intézményekről, az egyház kulturális örökségéről (az egyházi művészetről, az egyházi írásosság bizonyítékairól, az egyház oktatási és a tudományos kutatói tevékenységéről). A diákok hallgatnak egyházjogot, vallástörténetet és történelmet. Foglalkoznak a ma létező különböző tanítások és vallási szervezetek közötti kapcsolatokkal.

A teológia szakot az Orosz Föderáció felsőfokú szakképzésnek ismerte el 1993-ban, de az oroszországi szakképzésért felelős kabinet csak felsőfokú továbbtanulásra felkészítő szakirányként akkreditálta.